

Beyin Göçü ve Türkiye

Ş. Taha İmeci¹

¹Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği Bölümü

Haliç Üniversitesi

tahaimeci@halic.edu.tr

Özet

Bu makalede yurt dışında lisans üstü eğitim ve beyin göçü konusu ele alınmıştır. Bilindiği gibi Beyin Göçü yıllardır kamu vicdanını olumsuz yönde etkileyen toplumsal sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle “yurt dışında lisansüstü eğitim niçin bu kadar cazip olagelmektedir?” sorusuna cevap aranmıştır. Bunun belirgin sonucu olarak gözüken beyin göçünün sosyolojik ve bilimsel yönleri incelenmiş, çeşitli örneklerle somut sonuçlar değerlendirilmiştir. Beyin göçü bugüne kadar Türkiye’den yurt dışına doğru olurken acaba şu anda bu hareket tersine mi dönmektedir? Bu sorunun yanıtı son bölümde aranmış, çıkarılan bazı sonuçlar irdelenmiş ve bu yönde yapılması gerekenler, atılması gereken adımlar önerilmiştir.

1. Giriş

Yurt dışında lisansüstü eğitim uzun yıllardır öğrencilerimizin ilgisini çekmiş ve maalesef eğitimini tamamlayanlar arasında kazandığı becerileri ülkemize dönerek toplumumuz için kullanmak yerine yurt dışında kalarak ‘beyin göçü’ kavramının oluşmasına neden olanlar çoğunluk teşkil etmiştir. Bunun nedenleri arasında ilk başta yurt dışındaki gelişmiş laboratuvar olanakları, ekonomik sebepler ve daha özgür çalışma ortamı gösterilebilir. Bu nedenler kısmen günümüzde de var ve kabul edilebilir olarak değerlendirilse de son yıllarda başka nedenlerin de rol oynadığını gözlemlemekteyiz. Tüm bu olumsuz gibi gözüken, bilinen gerçeklerin aksine günümüzde küreselleşmenin de yardımıyla tersine beyin göçü kavramı da gündemimize girmiştir.

Bu çalışmada özellikle vurgulanmak istenen de yeni yeni şekillenmeye başlayan tersine beyin göçü ya da makalenin adını oluşturan ‘Türkiye’ye Beyin Göçü’ konusudur. Örnek olarak seçilen Syracuse, New York kenti için yapılan çalışma ayrıntılarıyla verilecek, sorunun neden-sonuç ilişkisi irdelenecektir.

2. Yurt dışında Lisansüstü eğitim

Yurt dışında lisansüstü eğitimin cazibesinin temel nedeni, gidilen ülkelerin bu konuya çok ciddi politikalarla yaklaşmaları sebebiyle eğitime verilen güçlü destekler ve bunun sonucunda da mezunların

hem o ülkede hem de dünyanın bir çok bölgesinde daha rahat iş bulabilmeleri gösterilebilir.

Bu amaçla özellikle III. Dünya ülkelerinden bu ülkelere yoğun bir öğrenci akışı olmuştur. Burada ülkemiz için düşünürsek 2 farklı şekilde öğrenci transferi vardır. Birincisi ülkemizin çeşitli üniversitelerinin Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) veya Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından düzenlenen sınavlara girerek çeşitli yabancı ülkelere giden öğrenciler. İkincisi yurt dışındaki üniversitelerin başvuru koşullarını yerine getirerek kendi imkanları ya da başvurdukları üniversitelerin verdiği burslarla giden öğrenciler. Bunların her ikisinde de tüm dünyada kabul gören bir yabancı dil (Örneğin, TOEFL[1]) bir de bilim sınavına (Örneğin GRE[2]) girip başarılı olmak gerekmektedir.

Burada beyin göçüne neden olan genellikle ikinci gruptan (yurt dışından burs alan) gidenler olmuştur. Birinci gruptan, yani MEB ya da YÖK bursuyla gidenlerin, yurt dışında kaldıkları sürenin iki katını ülkemize döndüklerinde mecburi hizmet olarak bir kamu kuruluşunda (çoğunlukla üniversiteler) çalışmak zorunda olmaları bu sonucu doğurmuştur. Örnek olarak doktora eğitimi alan bir öğrenci yurt dışında kaldığı yedi seneyi, ülkemize döndüğü zaman ondört yıl çalışarak geri ödemektedir. Eğer dönmezse iki yüzbin Amerikan dolarına varan tazminat ödemesi yapması gerekmektedir. Bu, ağır bir maddi yük olarak gözüke de aşağıda sıralayacağımız çeşitli sebeplerle dönmek istemeyenlerden (azınlık da olsa) bu ağır tazminatları ödeyip dönmeyenlerin de var olduğu bilinmektedir.

3. Beyin Göçünün nedenleri

Genellikle yukarıda saydığımız birinci nedenle (yurt dışından alına burs sonucu ülkeye dönüş zorunluluğu olmayanların) sebep olduğu beyin göçü ülkemiz adına ciddi bir insan kaynağı eksikliği olarak önümüze çıkmaktadır. Bu kısımda ilk olarak beyin göçünün nedenlerini sıralayıp daha sonra bunlardan hala var olanların veya yok olmaya başlayan nedenlerin üzerinde duralım.

3.1. Beyin Göçü nedenleri

- Yurt dışındaki laboratuvar ve staj (sadece yaz stajı değil) olanaklarının üstünlüğü.
- Mezun olduğunda karşılaşılan iş imkanlarının ekonomik açıdan üstünlüğü.
- Daha Sağlıklı çevre ve özgür çalışma ortamı.
- Yabancı ülke vatandaşları ya da yerleşik Türk vatandaşlarıyla yapılan evlilikler.
- Türkiye’de hiç çalışmamış olmanın verdiği bilgisizlik (karşılaştırma yapamama) ve bununla bağlantılı olarak insanın doğasında var olan “kurulu düzeni değiştirme” korkusu.
- Siyasi ve etnik nedenlerle kişide ülkemize karşı oluşan soğukluk.

Yukarıdakilerden ilk üçü maalesef hala varolmaktaysa ve çözümü için ciddi adımlar atılması gerekseyse de bu etkilerin geçtiğimiz yıllara göre azaldığı görülmektedir. Bu konudaki örnek 4. bölümde verilecektir. Son üç madde daha çok psikolojik ve sosyolojik sebeplerden dolayı oluşmuş ve çoğunluk teşkil etmediği için makalemizin konusu dışında yer almıştır.

4. Günümüzden canlı bir örnek

Geçmişten bildiğimiz Prof. Nejat Veziroğlu, Prof. Oktay Sinanoğlu gibi ünlü bilim adamlarımız her ne kadar bu konuda günümüz için örnek oluşturmasa da günümüzün örneklerinden ekonomist Kemal Derviş ve Doktor Mehmet Öz sayılabilir. Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri’nin New York eyaleti’nin Syracuse kentindeki üniversitelerden son on yılda mezun olan Türk öğrencilerinin dağıldıkları yerler incelenerek, bu sonuçlar üzerinde fikir yürütülecektir. 1870’de kurulan Syracuse Üniversitesi 11000 lisans 400 lisansüstü toplamda yaklaşık 15000 (onbeşbin) öğrencisiyle Amerika Birleşik Devleti’nin köklü üniversitelerindendir[3]. Araştırmada çoğunlukla elektrik-elektronik ve bilgisayar mühendisliğinden doktora mezunu olmak üzere 50 öğrenci üzerinde yapılan çalışma yer almaktadır. Bu öğrencilerden sadece 13’ünün yurt dışında kalmaları dikkat çekicidir.

Tablo 1: Beyin Göçü[4]

Öğrenci Sayısı	Türkiye’ye Dönerler		Yurt dışında kalanlar	
50	37		13	
	Üniver site	Sanayi	Üniver site	Sanayi
	12	25	4	9
	%24	%50	%8	%18

Tabloda da görüldüğü gibi yurt dışında kalanların bir kısmı üniversitelerde kalmış bir kısmı da çeşitli şirketlerde çalışmaktalar.

Burada vurgulamak istediğimiz Türkiye’ye dönerlerin sayısının %74 gibi bir yüksek oran olmasıdır! Bunlardan 21’inin (yarıya yakın) Türkiye’nin önde gelen ve bilime destek veren teknoloji şirketlerinde çalışıyor olmaları ayrı bir gurur tablosudur. Dönerlerden sadece 9’u Türkiye’den burslu olanlardır (dönmekle yükümlü olanlar). Bu örnekten çıkarım yapılmasının nedeni ABD’nin diğer şehirlerinde ve dünyanın diğer ülkelerinde de yaklaşık sonuçların görüldüğünün hem medyadan öğrenilmekte hem de yaşayanlar tarafından dile getirilmekte olmasıdır. Benzer örnekler başka ülkeler ya da başka şehirler için de verilebilir. Türkiye’ye Beyin Göçü olarak nitelendirdiğimiz bu sonuçların nedenlerini de maddeler halinde sıralayalım.

4.1. Türkiye’ye Beyin Göçünün nedenleri

- Küresel ekonomik kriz sonucunda ekonomik açıdan yurt dışının cazibesinin azalması. Burada hem Tübitak, Türksat, Aselsan gibi büyük teknoloji şirket ve kurumlarımızın hem de özel üniversitelerin dış ülkelerle rekabet edebilecek düzeyde ekonomik güce ulaşmaları.
- Avrupa Birliği’yle uyum yasaları nedeniyle ülkemizde ciddi anlamda Ar-Ge olanaklarının artırılması. Bu konuda Sanayi Bakanlığı’nın Santez[5], Tübitak’ın da Avrupa Birliği Çerçeve Programları[6] kapsamında verdiği desteklerin Kobi’lerce son yıllarda yoğun olarak kullanılması.
- Globalleşme sonucu ulaşım (uçak biletlerinin ucuzlaması) ve iletişim (cep telefonu-voip-internet) olanaklarının artmasıyla öğrencilerin Türkiye’deki bu gelişmeleri çok daha kısa sürede öğrenebilmesi ve gözlemlemesi.

5. Sonuç

Bu makalede yurt dışında yüksek lisans eğitimi ve beyin göçü konusundaki son gelişmeler ele alındı. Yurt dışı lisansüstü eğitimin öneminin herkes tarafından bilinen nedenleri yanında son yıllarda Türkiye'ye dönüşün de ciddi rakamlara ulaşması irdelendi. Verilen örnekle desteklenen gözlem, artık beyin göçünün azaldığı hatta yurt dışında eğitim gören öğrencilerimizin Türkiye'ye beyin göçü yapmaya başladıkları yönündeydi. Bu durumun devamı hatta kalıcı olması için hem devletimize hem bireylere hem de medyaya büyük görevler düşmektedir. Devletimiz atılan olumlu adımlara devam eder, bireylerimiz yeni buluşlara imza atar, üniversitelerin yayınladıkları makale sayıları artar ve son olarak medyamız gazetesi, televizyonu ve radyolarıyla bu konudaki örnekleri destekler yönde yayın yaparlarsa ülkemiz için çok önemli olan beyin göçü konusu artık tamamen gündemimizden çıkabilir.

6. Kaynaklar

- [1] www.toefl.org Test of English as a Foreign Language.
- [2] www.ets.org/gre Graduate Record Examination.
- [3] <http://www.asg-architects.com/research/comparing/campuses/illustrations/syracuse.html>
- [4] Tscny Turkish Society of Central New York. ABD'deki bir türk öğrenci derneği.
- [5] <http://www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx?sayfaNo=3093> Sanayi Bakanlığı – Kobi- Üniversite işbirliğiyle yürütülen bilimsel çalışmalar.
- [6] <http://www.fp7.org.tr> Avrupa Birliği'nin Tübitak aracılığıyla verdiği destek programlarından biri.